

Az előadások összefoglalói

ALMÁSI ISTVÁN (Kolozsvár)

Kodály Zoltán és Gyulai Ágost Almásai Sámuel dalgyűjteményéről

Kodály Zoltán és Gyulai Ágost egybehangzó véleménye szerint Almási Sámuel *Magyar dalnok*, illetve *Énekes gyűjtemény* című ötkötetes kézírata a 19. század legjelentősebb és legterjedelmesebb dalgyűjteményei közé tartozik. Jóllehet csak egy kötet tüzetes tanulmányozására és három kötetbe való részleges betekintésre volt lehetőségük, becslésük szerint a kézirat összesen több mint ezer, dallammal együtt leírt dalszöveget tartalmaz. Abban az időben nem ez volt az egyetlen gyűjtemény, amelynek kisebb-nagyobb részei elvesztek. Egyébként Kodály, aki alaposan ismerete a 19. században keletkezett műveket, egyik írásában arra mutatott rá, hogy a sokáig kéziratban maradt gyűjtésekben – s ezek között az Almásiéban is – értékesebb anyag található, mint azokban, amelyek nyomtatásban megjelentek. A korabeli dalgyűjtemények tartalmában annyi egyezés fedezhető fel, hogy bármelyiket elemzi a folklorista vagy a zenetörténész, óhatatlanul hivatkoznia kell a többire is. Ennek a körülménynek volt köszönhető, hogy az *Arany János népdalgyűjteményét* sajtó alá rendező Kodály és Gyulai úgyszólván lépten-nyomon utalt az Almási kéziratában levő dallam- és szövegváltozatokra, tisztázva a két műben előforduló adalékok közötti hasonlóságokat, illetve különbségeket. Az Arany Jánostól lejegyzett dalokhoz fűzött kimerítően alapos jegyzetek alkalmat nyújtottak Kodálynak és Gyulainak arra is, hogy pontosan megállapítsák, hány dalt vett át Bartalus István Almási kéziratából, és hogyan járt el, amikor azokat zongorakisérettel közzétette. A későbbi kutatók nemzedékének feladata volt megvilágítani azt a tényt, hogy Almási Sámuel az ötkötetes gyűjteményen kívül egy kétkötettest is összeállított.

BERKESI SÁNDOR (Debrecen)

Kodály Zoltán és a református egyházzene

I. Református műhelyeknek írt vagy dedikált kórusfeldolgozások

Székelly keserves, a budapesti Lónyay utcai Ref. Gimnáziumnak
Semmit ne bánkódjál, a Nagykőrösi Református Tanítóképzőnek,
és vegyeskari átírata a budapesti Szenczi Molnár Énekkarnak
Jövel, Szentlélek Úr Isten, a ceglédi Sztárai Mihály Énekkarnak

II. A Közélet, vallomások, zeneélet című, Kodály feljegyzéseit tartalmazó könyv *Református énekiügy* fejezetének gondolatai, mai aktualitásai.

(A ritmus kérdése a gyülekezeti gyakorlatban, a kottalejegyzés, a Szenczi-fordítás, a német Lobwasser-fordítás, a Goudimel-harmonizálás, stb.)

III. Kodály-tanítványok és a református egyházzene

Árokháty Béla, Gárdonyi Zoltán, Ádám Jenő, Bárdos Lajos, stb.

IV. A *Psalmus hungaricus* bemutatása református ünnepi alkalmakon Debrecen (1939, 1972, 1989, stb.)

V. A 114. *genfi zsoldár* bemutatása DVD-ről, a budapesti Sportcsarnokban megrendezett magyar-francia gálakoncert összkarával.

BÓNIS FERENC (Budapest)

Kodály Zoltán és MórícZ Zsigmond

Kodály Zoltán és MórícZ Zsigmond barátsága – mely nem köznapi barátság volt, hanem közös célokért küzdő alkotó-szövetség – negyed századon át tartott: 1917-től az író haláláig.

1917-ben szövetkeztek először egy újfajta népszínmű, a *Pacsirtaszó* színpadra állításáért. A darab a Nemzeti Színház színpadára került, de nem élt hosszú életet. MórícZ később újjáformálta *Kismadár* címen, de így sem került sikeres művei közé.

A húszas években három ízben is felmerült, hogy együtt operát írnak. Az első *Dózsa Györgyről*, a második *Odüsszeuszról*, a harmadik *Ludas Matyiról* szólt volna. Mindháromnak fennmaradt a szöveggönyve, de különböző okokból, egyikből sem lett opera. Legközelebb az *Odüsszeusz*-téma jutott a megvalósuláshoz. A szöveg azonban túlságosan hosszúra sikerült, elszíva a zene levegőjét. Kodály visszaadta átdolgozásra az írónak, akitől azonban sohasem kapta vissza. A *Ludas Matyi*-témával Radnai Miklós operaigazgató bízta meg kettejüket. A szöveggönyv elkészült, de annak, hogy Kodályt foglalkoztatta-e a téma, nincs nyoma.

1926-ban MórícZ Zsigmond egy *Sirató* című színpadi jelentet írt, ehhez Kodálytól kért és kapott hiteles népi sirató-motívumokat. A darab színpadi életéről nem sokat tudunk – de alapötlete, a siratódallamok drámai keretben való megszólaltatása, nem maradt hatástalan a zeneszerzőre. Amikor *Székelly fonó* című kisszínpadi művét újraálmodta az Operaház nagyszínpadára: a darab közepére új jelenetet írt, érzelmi tetőpontján egy csodálatos siratóval. És MórícZ felől egy további hatás is érte Kodályt. Az író színpadra adaptálta Csokonai *Dorottyáját* – ehhez is Kodálytól kért muzsikát. A darab vége táncjelenet, melynek zenei témáját egy Csokonai-korabeli magyar zenei kiadványban találta meg Kodály. Nem tudjuk: előadták-e valaha is MórícZ-Csokonai művét. De a darab magyar tánca 1926-ban a Hány színpadára került és alkalmasint Kodály legnépszerűbb zenekari darabjává vált.

Kodály jól ismerte az író életművét. Könyvtárában MórícZ számos kötete maradt fenn. Kodály prózai munkáiban sokszor jelenik meg az író neve, közös gondolatok hordozójaként.

BERLÁSZ MELINDA (Budapest)

Ujfalussy József Kodály-émlékei egy késői interjú alapján

2000-ben, Ujfalussy József 80. születésnapját követően több hónap leforgása alatt egy életmű-interjút készítettem a magyar zenetudomány és zenepedagógia kiemelkedő jelentőségű képviselőjével. A beszélgetések során Ujfalussy József Kodály-émlékeinek felidézésére is sor került.

Visszatekintésében felidézte az első személyes találkozást Debrecenben, a Hány János 1934-es bemutatójának alkalmából, továbbá zeneakadémiai emlékeit a Kodálnál megélt népzeneórákról, 1949-ből, és összefoglalta későbbi, szakmai jellegű találkozásait, amelyekre már kollegiális viszonyban került sor az 1950-es és '60-as években.

Ujfalussy Kodályhoz fűződő emlékeinek külön ágát képviselik a Kodály által vezetett, a Magyar Tudományos Akadémia Népzenekutató Csoportjával kapcsolatos személyes tapasztalatok, amelyek a kutatócsoport történetében meghatározó jelentőségűek voltak: ezek egyike egy 1949. évi minisztériumi látogatást idéz fel, másika az 1974-ben bekövetkezett, az MTA Zenetudományi Intézettel való „egyesítésnek” igazgatói nézőpontját tárja az utókor elé.

JÓZSA MÓNKA (Galánta)

Kodály nyomában a Felvidéken

Galánta, Nagyszombat – mindkét város jelentős szerepet töltött be Kodály életében. A gyermekévek és a gondtalan ifúság egy-egy állomása. Számptalan írás, tanulmány látott már napvilágot a zeneszerző e két felvidéki városhoz fűződő kötődéseiről.

Vannak-e még fehér foltok, kevésbé ismert adatok, homály fedte ifjúkori kompozíciók? Hogyan emlékeznek a Galántai táncok szerzőjére a „mezítlábasok” leszámazottai, és néhány zbor-vidéki énekes arra a fiatalemberre aki a „nótákat szédte”? Miként adózik a Mester emlékének a fent említett két város, hogyan őrzik, ápolják a Kodály örökséget? Ezekre a kérdésekre próbál választ adni az előadás, rámutatva még a szlovák zeneélet néhány képviselőjének, Kodállal való kapcsolatára.

Az előadás kitér még a Kodály által kutatott szlovák-magyar népzenei kölcsönhatások vizsgálatára, kísérletet tesz Kodály felvidéki gyűjtéseinek összegzésére, kiemelve egy-egy általa fontosnak tartott népzenei „kategória” karakterének továbbélését Alsóbalogon.

HOLLÓS MÁTÉ (Budapest)

Korabeli Kodály-karénklés

Előadói kérdésekről, hangfelvételek alapján

A „régizene” korhú tolmácsolása elterjedésének idején kevésbé gondoljuk, hogy közelmúltunk zenéjének korabeli előadói hagyományától is jócskán eltávolodtunk már. Sőt, nemcsak a késői utódok, hanem maguk az elődök is egykori maguktól. A szenvedélyt, a harsány színvilágot szikárabb, figyelmesebb – nemegyszer fakóbb – előadásmód váltotta föl, alighanem a stúdióbeli hangfelvétel-készítés perfekcionizmusának betudhatóan.

Három archív felvétel részleteivel emlékeztetünk a Kodállal kortárs előadói stílusra. A *Székel keservesnek* a Rádióénekkar *Bárdos Lajos* vezényelte produkciójával, továbbá két amatőr dalosok nyújtotta elementáris élménnyel: a *Vásárhelyi Zoltán* saját kórusával megszólaltatott *Karádi nóták* és a Békéstarhosi Zenei Gimnázium tanulói által, *Gulyás György* keze alatt felhangzó *Vejnemöjnen muzsikál* muzeális szalagjának megidézésével.

A hangtechnikailag „megsárgult fénykép” benyomását kelthető felvételekről olyan színek és karakterek szólnak meg, amelyeket ma sztereóban és digitális szuper audióban is hiába keresünk. „Kérem alázatossan az urakat...” – mondják a dalosok igazi parasztember-hangon, amikor nem függő, hanem egyenes beszéd deklamációjával „Kérdik tőle: Hány lovat loptál, István?” Bárdos pedig „Az eerdei vvvadaaak”-at idézi élénk, amiként egykor Sztojanovits Adi néni is öt g-vel énekelte az „Ugorjatok lányok”-at a neki ajánlott *Pünkösddölben*.

ITTÉS MIHÁLY (Kecskemét)

Kodály Zoltán üzenetei kánon formában

A kánon mint társasági műfaj a 17. század óta él. A hétköznapi, sokszor tréfás szövegek mellett komoly gondolatok hordozója is lehet, mint pl. Haydn tízparancsolat kánonjai. A kánon azonban a zenepedagógiában is fontos szerephez jutott. A 20. század 2-3. évtizedében Jöde és Molnár Antal gyűjteményei jelentek meg. Kodály a *Hat tréfás kánonnal* és a *24 kis kánon a fekete billentyűkön* c. füzetével gyarapította ezt a repertoárt.

A kánon, az egyszerű dallamból összeálló legkötöttebb polifónia a zeneszerző számára lehet a mesterségbeli tudás mércéje is.

Az Éneklő Ifúság hangversenyek követelményei között szerepelt a közös éneklés, ennek legnépszerűbb darabja Gebhardi Gloria-kánonja lett Kerényi György szövegével. Kodály is ezt a mozgalmat ajándékozta meg 1936-ban *A magyarokhoz* c. Berzsenyi-kánonnal. Az Énekszóban jelent meg a *Szolmizációs kánon* 1942-ben. 1944 szeptemberében jelent meg ugyanebben a lapban a régi irodalmi emlékből vett táncszókra írt kánon:

„Magyar magyart rontja kár...” 1958-ban, majd évtizednyi szünet után új zenepedagógiai lap indult Énektanítás címmel. Ennek első számába Kodály írt bevezetést és újabb kánont adott mellé: *Aurea libertas (Arany szabadság)*. A szöveg forrása nincs megnevezve.

1959-ben nyílt postai levelezőlapon Tóth Aladárnak küldött „rejtjeles üzenetet”, ismét kánon formában, Goethe német eredetiben felhasznált versrészletére – lényege: a bölcsek hagyják csak bolondoknak lenni a bolondokat...

Előadásomban a jellegzetes kodályi megnyilvánulások – régi szöveg időszzerű mondanivalóval – történelmi és személyes élethelyzetbeli összefüggéseit keresem, s mutatom be, a latin szövegű darab valószínű forrását is azonosítva.

RICHTER PÁL (Budapest)

Nem rész, hanem egész: a Magyar Népzenei Antológia egyesített digitalizált kiadása

Martin György kezdeményezésére és elgondolása alapján indult útjára a *Magyar Népzenei Antológia*, a magyar nép zenéjét nagyobb tájegységenként bemutató sorozat, összesen 7 különálló albumban, melyek 1985 és 2002 között készültek. Kezdetben mindegyik album öt-öt lemeznnyi, mintegy négyórányi anyagot tartalmazott, de a negyedik ötlemezes, igényes kísérőfüzettel ellátott album megjelenését követően megszakadt a sorozat folyamatossága. A rendszerváltozást követően a Hungaroton nem tudta vállalni a továbbvitelt, ezért a sorozat kiadását a Zenetudományi Intézet folytatta. Az antológia két következő kötete már nem lemezeken, hanem kazettákon, 2x3 magnókazettán jelent meg 1993-ban és 1995-ben. A hetediket, az antológia záró albumát végül ismét a lemezkiadó cég gondozásában, 4 CD-n sikerült kiadni. Régóta szerepelt a szerkesztők tervei között, hogy hézagpótló közreadásként egyetlen kiadványba foglalják a teljes antológiát. A terv részbeni megvalósulására 2008-ban nyílt lehetőség: oktatási segédanyag céljából a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének kezdeményezésére és finanszírozásával elkészült az antológia egyesített, csak magyar nyelvű DVD-Rom változata. Jelen kiadásunk a 2008-as oktatási segédanyag továbbfejlesztése, amely a több mint 25 évvel ezelőtt megkezdődött nagyszabású vállalkozást felfrissítette, egységesítette, egyes köteteit jelentősen bővített, naprakészre és angol nyelven is — beleértve a népdalszövegeket — hozzáférhetővé tette.

S. SZABÓ MÁRTA (Debrecen)

Hans Koessler, a sokoldalú tanár

Hans Koessler életének három évtizede, szakmai tevékenységének pedig szinte teljes egésze a budapesti Zeneakadémiához köti. A működése első évtizedében járó fiatal intézmény vezetése 1882-ben az orgona és a karének tárgyak tanítására hívta meg az ifjú muzsikust, de már a következő évben – Robert Volkmann halála után – megbízták zeneszerzés főszakos növendékek oktatásával is. Ezzel évtizedekig – előbb 25 évig, 1883-tól 1908-ig, majd második tanári periódusában, 1920-1925 között újabb öt évig – a magyarországi zeneszerzőképzés meghatározó mesterévé vált. A budapesti zenészképzés dokumentumai elsősorban ebben a feladatkörben tartják számon Koessler tevékenységét: a 20. század kiemelkedő magyar zeneszerzőinek olykor támadott, bár nélkülözhetetlennek tartott, de mindenképpen eredményes, köztiszteletben álló, elismert mestereként.

Ugyanakkor életművének értékelésekor nem kap elég figyelmet munkásságának az a része, amiért valójában Budapestre hívták, és amelyben szintén igazi iskolaalapítónak és -építőnek vált: Koessler volt a magyar zeneakadémiai orgonistaképzés és kórusélet első mestere, ez utóbbi kapcsán pedig a felsőfokú muzsikusképzésben a vokális képzés – belefoglalva a kottaolvasási, intonációs, kamaraéneklési készség fejlesztését is, – elhivatott karnagy-tanára.

Előadásomban Koessler tanári tevékenységének sokoldalúságát és a magyar zenei képzésben betöltött szerepét kívánom bemutatni.

SZABÓ MIKLÓS (Budapest)

„A 'Hegyi éjszakák'-ból”

Előadásom címe – „A 'Hegyi éjszakák'-ból” – a kompozíció autográf másolatán olvasható, s nem részletre vagy töredékre utal, hanem azt jelzi, hogy a szerző további tételket is tervezett hozzá. Ezt egy, még a bemutató évében adott interjúban is megerősítette: „Az elmúlt évadban bemutatták „Hegyi éjszakák” című, szöveg nélküli kórusomat. Úgy látszik, sikerült kísérlet, ezért folytatását tervezem.” Ám erre csak harminc évvel később került sor: a 2-3-4. tétel 1954-55-ben, az utolsó pedig újabb hét év után, 1962-ben készült.

A közben eltelt három évtizedben a komponista stílusa lényegesen változott. Az első korszakban főleg kamaraművek és dalok keletkeztek, s ennek csúcspontja volt a Psalmus, majd alig fél évvel utóbb, quasi epilógusként, a fenti című tétel. A további négy darab a késői Kodály-stílus vokális műveivel, a részben pedagógiai célú Tricinia-sorozattal és az utolsó három nőikkal (elsősorban a *Meghalok, meghalok* második változával) tart rokonságot.

Ezért indokoltnak tűnik – a közös cím és előadói apparátus (szöveg nélküli női kar) ellenére is – azt a „magányos” tételt külön megvizsgálni. Előadásomban röviden összefoglalom a keletkezés és bemutatás körülményeit, valamint a szükséges háttér információkat, gerincét azonban a strukturális elemzés, tehát a ritmika, melodika, harmónia, tonalitás és formálás kérdései alkotják.

Az analízis Lendvai Ernő teóriájára épül, jóllehet ezt a tétel ő maga könyveiben, írásaiban vagy előadásaiban sose elemezte.

SZALAY ZOLTÁN (Brassó)

„A magyar népdal ... az egész magyar lélek tükré” – gondolatok egy Kodály idézet nyomán

A pentatónia és a diatónia két teljesen különálló zenei hangrendszer. A népzében nem vezet egyenes fejlődési út az ötfokúságtól a hétfokúság felé. Konkrétan körülhatárolható, mely népeknél és népcsoportoknál alapvető hangsor a pentatónia, melyeknél a diatónia. Más kutatási területek is elkülönítik ezeket a népeket egymástól. A különbség – a hagyományos kultúrából, többek között a nyelvből és a népzénekből levezethető – elsősorban lelki, mentalitásbeli ellentétek formájában nyilvánul meg.

A magyar népzene ősrétege, ugyanúgy, mint a nyelv, megmutatja ezeket a lelki sajátosságokat. Kodály tudatában volt ezeknek, és az ötfokúság jegyében való zenei nevelést szorgalmazta. Monumentális nevelői tevékenysége ellenére ma – főleg a fiatalság körében – a magyar népzénet (elsősorban a pentaton dalokat) igen kevesen ismerik, s még kevesebben művelik. Magában a hagyományban is lassú, de biztos változásnak lehetünk szemtanúi.

A mai magyar társadalom legnagyobb része tévelyeg. Lelki válságról beszélünk Pedig a magyarság számára a továbbvezető utat pontosan a hagyományokban rejlő, kódolt magatartásformák, mentalitásbeli sajátosságok mutatják meg.

TARDY LÁSZLÓ (Budapest)

Kodály Zoltán, az egyházi zene „pedagógusa”

Talán meglepő a cím, hiszen Kodály életét, pedagógiai munkásságát ismerők tudják, hogy ő sohasem oktatott, tanított egyházzénet. Mit jelent akkor ez a megállapítás: *az egyházi zene „pedagógusa”?*

Az alapos görög – latin műveltséggel rendelkező Kodály számára a zenei nevelés, - és ez vonatkozik az egyházzenei nevelésre is – nem egyszerűen oktatás, hanem egy meghatározott cél irányába történő „együttjárás” a szó eredeti értelmében.

Mi volt ez a cél Kodály egyházzenei alkotásaiban: rámutatni az igazi értékekre, saját műveivel is elvezetni az európai egyházi zene nagy stílusaihoz művei előadóit, és azok hallgatóit.

A gregorián korális ének; a klasszikus polifónia zenei nyelve; a genfi zsolttárok magyarrá asszimilálódott dallamai; Bach szigorú, de mégis beszédes polifóniája; a 17-18 századi magyar egyházi népelemek; Haydn klaszszikus csiszolt világos szerkesztése; a lélek rezdüléseit harmóniai köntösbe öltöztető Liszt transzcendens zenei nyelve kisebb – nagyobb mértékben alakította, gazdagította Kodály zeneszerzői gondolkodásmódját, fantáziáját. Amit kapott ezektől a stílusoktól, azt saját alkotó erejével átalakítva, gazdagítva művek sorával adta, adja tovább számunkra, és mindazok számára, akik az európai egyházi zene másfél ezer éves történetében és a XX. század egyházi zenéjében időtálló „igazodási pontokat” keresnek.

ZWOLENSZKY ANTAL (Svájc)

Kodály tanítványainak kapcsolata a német iskolai zeneoktatással a harmincas években

A második világháborút követően az iskolai énektanítás német kapcsolatai feledésbe merültek. Míg a monarchia idején a magyar iskolaügy szélesebb európai érdeklődést mutatott, 1914-től beszűkült a tanügyi horizont. Klebelsberg kultuszminiszter alatt lassan újraindultak a kapcsolatok és a külföldi magyar kulturális intézetek megnyitása jól jelzi ezek irányát: Bécs és Berlin, Róma és csak ezek után Párizs.

A Weimári Köztársaság egy átfogó zenei nevelési struktúrát épített ki a zongorista és politikus Leo Kestenberg vezetésével. Ő bízta meg az aktív iskolai énektanárt, Fritz Jödét, hogy ezen a szakterületen segítségére legyen. Az ő irányítása alatt megszerveződik egy új Egyház- és Iskolazenei Főiskola Berlin-Charlottenburgban.

A zenei nevelés fejlesztése érdekében Kodály mozgósította tanítványait. Kerényi György 1930-ban egy évet tölthetett Berlinben. A Collegium Hungaricum ösztöndíjasaként az új főiskolát és a zenei nevelés intézményeit látogathatta. Ádám Jenő 1930-ban találkozott Jödével, egy saarbrückeni kongresszuson. Később meglátogatta őt az említett berlini intézményben is. Az ottani zenei nevelést tanulmányozandó, Veress Sándor szintén időzött Németországban.

Jöde, 1937 utolsó napjaiban Bulgáriából jövet megállt Budapesten és az új év első napjaiban tanfolyamot tartott. Ez élenk hatást váltott ki.

Az előadás külön érdekessége Jöde beszámolója budapesti útjáról.

